

Uloga radnika u „radnim zadacima“

U okviru projekta *Imenovati TO ratom*, u sredu 27. februara organizovali smo treću diskusiju u seriji *Radnici i politička proizvodnja ratova na Balkanu u devedesetim godinama*, na temu *Radnici i nacionalizam – uloga radnika u širenju i praktikovanju nacionalizma s kraja osamdesetih i na početku devedesetih godina*. Pored uvodničara, sociologa Saliba Foča i Srećka Mihailovića i politikologa Nebojše Vladisavljevića, u diskusiji su učestvovali i akteri štrajkova i protesta radnika iz druge polovine osamdesetih godina, koji se danas pamte samo po Miloševićevoj rečenici: „A sada svi na svoje radne zadatke!“. U ovom broju prenosimo uvodno izlaganje Nebojše Vladisavljevića. Koncept diskusije i ostala izlaganja nastavljamo da objavljujemo kroz dve nedelje.

Projektni tim *Imenovati TO ratom*

OSAMDESETIH godina prošlog veka Jugoslavija se našla u vrtlogu političkih događaja. Odlazak Tita i smena političkih generacija ostavili su veliku prazninu na političkoj sceni, u trenutku kada su ekonomska i politička kriza ozbiljno uzdrmali socijalistički režim i labavu višenacionalnu federaciju. Politička previranja i sukobi u političkom vrhu stvorili su uslove za uspon Miloševića i široke narodne proteste u Srbiji. Godine 1988-89. protesti su dostigli vrhunac u „antibirokratskoj revoluciji“ – nizu velikih mitinga i demonstracija industrijskih radnika, Srbija sa Kosovom, njihovih saveznika i drugih grupa, uz veliku podršku Miloševića – i u uzvratnim protestima Albanaca sa Kosova. Događaji su nazvani antibirokratska revolucija, pomalo ironično, usled dramatičnog toka demonstracija i njihovih značajnih političkih posledica. Niz visokih jugoslovenskih funkcionera i regionalnih vlasta – „birokrati“ u rečniku učesnika protesta – sišli su neslavno s vlasti usred narodnog bunta, koji se završio nasiljem i represijom. Talas protesta i prateći događaji označavaju ključnu epizodu jugoslovenskih sukoba posle Tita. Doprineli su padu socijalizma i usponu novog autoritarizma, razvoju suprostavljenih nacionalizama i raspadu Jugoslavije. Igrali su važnu ulogu i u usponu Miloševića i oblikovanju savremenih suština Srbije i Albanaca na Kosovu i oko njega.

Jugoslovenski decentralizovani autoritarizam i politička nestabilnost posle Tita

Poštice promene šezdesetih i ranih sedamdesetih godina prošlog veka ostavile su za sobom neuobičajeno decentralizovane ustanove i tako u velikoj meri uticale na kasniju političku dešavanja. Ustavne promene s kraja 60-ih i početka 70-ih, kodifikovane u Ustavu iz 1974, radikalno su decentralizovale jugoslovensku federaciju i pomerile klatno političke moći ka republikama i autonomnim pokrajinama. Partijske reforme se odvijaju uporedo sa ustavnim promenama, i radikalna decentralizacija partijske organizacije bitno doprinosi jačanju federalnih jedinica. Nasuprot prethodnim ustavnim rešenjima, Vojvodina i Kosovo, ranije samo autonomni regioni unutar Srbije, dobijaju status sličan republikama. Samoupravljanje – od radničkog učešća u upravljanju preduzećima i samostalnosti preduzeća prema državnim organima – prerasta u sveobuhvatnu mrežu društvene, ekonomske i političke organizacije, uglavnom proizvodeći neefikasnost u ekonomiji i slabljenje političke odgovornosti funkcionera. Promene u rukovodstvu osamdesetih otvorile su prostor za političke promene širom Istočne Evrope i u Sovjetskom Savezu. Ipak, u vreme kada su Brežnjevljeva smrt i kasniji uspon Gorbačova pokrenuli promene u SSSR-u, Jugoslavija je ostala bez jasnog Titovog naslednika, a savezni vrh se našao u pat-poziciji. Regionalne političke elite su i ranije često sprečavale odlaganje o ekonomskim pitanjima u saveznim organima, ali su glavne odluke donoseće obično uz pomoć centralnih partijskih organa koji su delom podržali jedinstvo. Nakon Titove smrti i smene političkih generacija to više nije bilo moguće. Sukobi su izbili i unutar republičkih i pokrajinskih rukovodstava. Najoštjniji sukob odvijao se u rukovodstvu Srbije između 1985. i 1987, tako što je Ivan Stambolić uklonio Dražu Markovića s vlasti, a zatim doživeo istu sudbinu od strane Slobodana Miloševića. Funkcioneri mlađe generacije imali su veoma različita formativna iskustva, vrednosti i sposobnosti od onih iz starije generacije, što je prioriteta pomerilo ka ekonomskim promenama, otvorenijem unutarpartijskim debatama, i popuštanju stega u partijskoj državi i društvu. Stopa ekonomskog rasta, koja se u dužem razdoblju kretala iznad pet posto, sada je naglo pala i zadržala se oko nula. Spoljni dug je dostigao 18 milijardi u 1980. godini, a nezaposlenost i inflacija ubrzano su rasli. Životni standard pao je za četvrtinu između 1979. i 1985. godine i za celu trećinu do 1988. Odgovor rukovodstva zemlje na ekonomski kružni bio je stidljiv i neefikasan. Partijsko rukovodstvo je branilo samoupravljanje uprkos ekonomskim pokazateljima koji su ukazivali na njegove negativne posledice. Debata o ekonomskim promenama izazvala je ideološki razvod između konzervativaca i funkcionera koji su podržavali ekonomske reforme, i između onih koji su podržavali

dalju decentralizaciju i zastupnika veće uloge saveznih organa u odlučivanju, naročito zato što je ekonomska kriza iznedrila regionalna nezadovoljstva i razlike koji su usled opštег ekonomskog rasta ranije ostajali skriveni. Ta neslaganja su pojačala blokadu odlučivanja u saveznim organima, a vruće debate, ranije ograničene na uske rukovodeće krugove, sve više su prenošene u mas-medijima.

Početne etape narodnih protesta

Početkom osamdesetih Jugoslavija je pružala plodno tlo za narodne proteste, usled svoje visoko decentralizovane političke strukture i političkih previranja. Bez obzira na prirodu i intenzitet nezadovoljstava, obični ljudi obično ne mogu da se suprotstave vlastima, političkim partijama, drugim organizacijama i interesnim grupama, jer se nalaze van političkog procesa i bez informacija, organizacionih resursa i pristupa mas-medijima. Politička previranja ipak mogu da smanje ovaj disparitet u moći između običnih ljudi i elita i tako pruže motiv gradanima da pokrenu proteste. Decentralizovana država i one koje nisu represivne prema pritiscima „odozgo“, otvaraju više prostora za društvene pokrete tako što postoji različiti kanali putem kojih ovi pokreti mogu da deluju i utiču na politički proces.

Tokom posleratnog razdoblja, odnos jugoslovenske partijske države prema onima koji su dovodili njen autoritet u pitanju bio uglavnji represivan, naročito kada je reč o disidenstvu intelektualaca. Usled komunističke ideologije i istorijski uzrokovane osjetljivosti partije prema nacionalnom pitanju, javno ispoljavanje nezadovoljstva industrijskih radnika i lokalnih grupa sa nacionalnim zahtevima bilo su nešto manje riskantni za njihove nosioca nego drugi pritisci „odozgo“. Ipak, malo je protesta u poslednjoj deceniji Titove vladavine. Njegov politički autoritet i jedinstvo političke klase efektivno su obeshrabrili potencijalne učesnike u protestima. I obrnuto, politička nestabilnost posle Titove smrti, smena političkih generacija, sve veći sukob u političkom vrhu i delimična liberalizacija, pojačali su značaj visoko decentralizovane političke strukture i otvorili prostor za narodnu mobilizaciju.

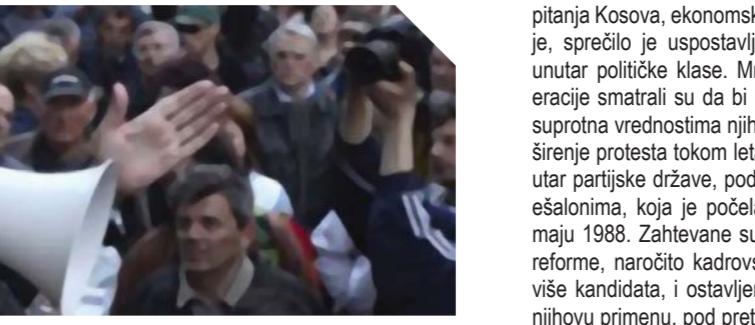
Protesti Srba sa Kosova

Nezadovoljstvo Srba sa Kosova svojim položajem izvršilo je iz posledica novog preokretu u politici političke nejednakosti posle 1966. godine, ovaj put na štetu Srbija u pokrajini, i njihovog ubrzanog demografskog pada, i podstaknuto je istorijskim pamćenjem srpsko-albanskih sukoba iz ranijih vremena. Nova politika podsticanja zastupljenosti Albanaca u javnom sektoru vremenom se razvila u politiku dominacije većinske nad manjinskim nacionalnim grupama. Rasle su nejednakosti u upotrebi jezika, zapošljavanju u ogromnom društvenom sektoru, raspodeli stanova i, što je najvažnije, neodgovarajući zaštiti prava i imovine pripadnika manjinskih grupa, naročito Srbija, od strane organa bezbednosti i sudova. Nezadovoljstvo Srba sa Kosova nije moglo da dođe do izražaja u obliku protesta u političkom miljeu koji nije dozvoljavao javno iznošenje njihovih pritužbi. Ovo nezadovoljstvo se ipak gomilalo i vremenom temeljno politizovalo ovaj deo stanovništva. Tek nakon demonstracija Albanaca na Kosovu 1981. godine i utiska da nastaje široki secesioneistički pokret, savezno rukovodstvo preispituje politiku prema pokrajini i tako otvara prostor za javno iznošenje zahteva Srbija iz pokrajine.

Uticajni Srbi sa Kosova narednih godina lobiraju za rešavanje svakodnevnih problema svoje zajednice kod saveznih i republičkih rukovodilaca, a zatim pokreću problem otvoreno u rezimskim organizacijama, tj. na lokalnim sastancima partie i Socijalističkog saveza. Malu grupu kosovopolskih lokalnih aktivista, političkih autsajdera, povezuju se sa drugim sličnim grupama u onim delovima Kosova u kojima su Srbi živeli u značajnom broju i pokreće javne proteste: peticiju za zaštitu prava Srbija iz oktobra 1985., upućenu najvišim državnim i partijskim organima Jugoslavije i Srbije, koju je potpisalo oko 2000 ljudi; više većih protestnih delegacija Srbija iz pokrajine u saveznim i republičkim organima u Beogradu (npr. u februaru i novembru 1986.); protestnu šetnju u Beogradu i sastanak sa

za samoobrazovanje Rit uciteljneznalica.org

Imenovati TO ratom – Centar za kulturnu dekontaminaciju

Imenovati TO ratom – Centar za kulturnu dekontaminaciju

Dr Nebojša Vladisavljević

Antibirokratska revolucija i radnici

visokim saveznim i republičkim rukovodiocima u Sava-centru u aprili 1986; niz protesta, tribina, učiličnih okupljanja Srba u različitim mestima u pokrajini, uključujući i tzv. „kolektivnu seobu“ pre Kongresa SKJ juna 1986. i učiličnu okupljanja povodom hapšenja jednog od lokalnih vođa Srbija i dolsaka predsednika CK SKS Ivana Stambolića (aprila 1986.) i Slobodana Miloševića (aprila 1987.) u Kosovu Polje, ponekad uz intervenciju lokalne milićije.

Do kraja 1986. ranije samo delimično povezane lokalne mreže aktivista i njihovih simpatizera prevorile su se u društveni pokret, tj. dugoročnu mobilizaciju. Pre proljeća 1986. javna reagovanja i osude vaninstitucionalnog delovanja od strane visokih rukovodilaca Jugoslavije, Srbije i Kosova bila su slična, ali su kasniji protesti očigledno uticali da svade između rukovodilaca Srbije i Kosova postanu češće, a zahtevi i protesti aktivista privlače sve veću pažnju javnosti. Pokret manjinskog naroda u perifernom regionu zemlje teško je predstavljao ozbiljnu pretragu režimu. Aktivisti pokreta nisu tražili značajnu promenu zvanične politike prema Kosovu, već samo njenu primenu, a simboli protesta, pevanje jugoslovenske himne i režimskih pesama, ukazivali su na lojalnost aktivista režimu.

Tokom leta 1988. aktivisti pokreta Srba sa Kosova održali su više velikih protesta sa sve radikalnijim zahtevima i metodima. Pokrenuli su proteste u Vojvodini, jer je rukovodstvo ove pokrajine, kojim su dominirali Srbi, važilo za glavnog protivnika učestavnih promena u pravcu smanjenja autonomije pokrajina, što je postao ključni zahtev pokreta. Rukovodstvo Kosova, koje je od 1981. bilo pod velikim pritiskom saveznog rukovodstva, tito je podržavalo ovu politiku. Vode pokreta smatrali su da zahtevi visokih funkcionera Crne Gore, koji su inače snažno podržavali učestvane promene, za obustavljanje protesta u Vojvodini i na Kosovu odstupajući sličnoj politici. Prekinuli su protest posle ispunjenja zahteva, kao i njihove kolege iz Zrnja. Oko hiljadu i po radnika Agrokotroca održali su sličan protest u Beogradu desetak dana kasnije. Socijalni i ekonomski sukobi su se ubrzano pretvarali u političke sukobe.

Velicke demonstracije, koje su promenile politički pejzaž socijalističke Jugoslavije, počele su u ranom oktobru.

Cetvrtog oktobra, nekoliko hiljada radnika Rakovice organizovalo je protest ispred zgrade Savezne skupštine, tražeći ostavku Savezne vlade i povećanje plata. Izvježdali su predsednika skupštine, ministra i sindikalca koji su pokušali da im se obrate, i tražili da im govori Milošević, koji je zauvrat poduzeo radničke zahteve. Sutradan, druga grupa beogradskih radnika ponovila je predstavu konsolidovanog političkog establišmenta Srbije. Miloševiću i rukovodstvu Srbije mitini su odgovarali jer su stali položaj njihovih protivnika, pre svega rukovodilaca Vojvodine. Mobilizacija „odozgo“ je dakle ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Velicke demonstracije, koje su promenile politički pejzaž socijalističke Jugoslavije, počele su u ranom oktobru.

Cetvrtog oktobra, nekoliko hiljada radnika Rakovice organizovalo je protest ispred zgrade Savezne skupštine, tražeći ostavku Savezne vlade i povećanje plata. Izvježdali su predsednika skupštine, ministra i sindikalca koji su pokušali da im se obrate, i tražili da im govori Milošević, koji je zauvrat poduzeo radničke zahteve. Sutradan, druga grupa beogradskih radnika ponovila je predstavu konsolidovanog političkog establišmenta Srbije. Miloševiću i rukovodstvu Srbije mitini su odgovarali jer su stali položaj njihovih protivnika, pre svega rukovodilaca Vojvodine. Mobilizacija „odozgo“ je dakle ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključnim. Antibirokratska revolucija se sastojala od mešavine nacionalnih i drugih, potpuno različitih oblicima učestvovanja. Mešavine koja se ispoljjava u različitim republikama i autonomnim pokrajinama i tokom različitih faza mobilizacije. Godina 1988. je bila godina socijalnih, ekonomskih i političkih sukoba, kako u opština, državama i pokrajinskim rukovodstvima i između viših i nižih funkcionera, pre svega učesnika u političkom životu. Njihovi protivnici, a posebno politički i državni funkcioneri – pozajmljivali strategije protesta jedni od drugih, koristili politički prostor za delovanje koje su otvorili njihovi prethodnici i stvarali privremene saveze. Zato je talas mobilizacije značajno uticao na odnose unutar jugoslovenske političke klase, pre svega odnose unutar i između republičkih i pokrajinskih rukovodstava i između viših i nižih funkcionera, kao i odnose između partijske države i društva, i tako doveo, zajedno sa drugim činocima, do pada socijalizma i uspostave populističkog autoritarizma.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.

Društveno i političko predviranje u Vojvodini i Crnoj Gori je postalo ključni činilac ovih događaja u centralnoj Srbiji.